

УДК 37.018.43:005-87.257

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi52.418>

Щетина Т. П.^{*},
 orcid.org/0000-0001-8615-7620
 Колосовська Н. В.^{*},
 orcid.org/0000-0002-5024-9328

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті окреслено питання пов'язані з організацією дистанційного навчання в інклюзивних класах закладу загальної середньої освіти в умовах воєнного стану. Також зроблено акцент на забезпеченні навчального процесу під час війни для дітей з особливими освітніми потребами, зокрема наголошується на важливості зміщення фокусу уваги з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану учнів, на необхідності врахування психологічного стану таких дітей. Сконцентровано увагу на доцільності не перевантажувати школярів в інклюзивних класах, а відволікти їх на конструктивну діяльність, емоційно підтримувати, адже в умовах стресу, надмірного психологічного навантаження є велика потреба саме в позитивних емоціях.

Указано на важливість того, що в інклюзивних класах комунікація в колективі є важливою для соціалізації школярів. Тож треба у структуру занять вводити більше елементів спілкування, бо під час нього можна заспокоїти, відволікти дітей від тривожних новин та подій, що на певний час надасть відчуття мирного нормального життя, стабільності та відчуття безпеки і психологічно розрадить дитину.

Визначено, що діти з особливими освітніми потребами наразі мають велику потребу саме в емоціях. Тому вчителям доречно змістити увагу на підтримку і нормалізацію психічного стану учнів, бо специфіка полягає в тому, що навчання відбувається під час війни, тому необхідно враховувати психічний стан дітей, не навантажувати новими знаннями, відволікти їх на творчу діяльність, добирати такі завдання, щоб емоційно підтримувати, адже в умовах стресу, надмірного психологічного навантаження та постійних переживань школяреві важко сконцентруватися лише на здобутті знань.

Розкрито аспекти дистанційної роботи, в якій варто добирати більше завдань, що спрямовані на актуалізацію вивченого, повторення раніше засвоєного матеріалу.

Акцентовано увагу на тому, що важливу роль у дистанційному інклюзивному навчанні в умовах воєнного стану відіграють батьки, вони разом з педагогами надають емоційну підтримку, позбавляють відчуття надмірного психологічного навантаження.

Ключові слова: дистанційна освіта, інклюзивне навчання, воєнний стан, підходи, онлайн-уроки, якість освіти, інформаційні технології, психологічний комфорт.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, пандемія коронавірусу, уведення воєнного стану «на сьогодні активно впливають на усі сфери нашого життя, не винятком є освітя» [3, с. 7]. Тому цілком логічно, що останніми роками дистанційна освіта набула свого активного розвитку в Україні. Звичайно, ми не можемо говорити про те, що онлайн-навчання не проводилося і не використовувалося педагогами раніше, але за умов сьогоднішнього воно стало більш масштабним і поширеним.

Тож сучасність, в якій перебуває наша країна, зумовила низку викликів для педагогічної спільноти, зокрема, пов'язаних з організацією процесу навчання в умовах воєнного стану. Тому альтернативою очному стало дистанційне проведення занять. Онлайн-уроки сьогодні є незамінними, бо дозволяють не припиняти навчання у зоні

^{*}© Щетина Т. П.

^{*}© Колосовська Н. В.

бойових дій, на тимчасово окупованих територіях та надають змогу мільйонам українських біженців продовжувати освіту з будь-якої точки світу. Більш того, для більшості дітей це єдина можливість здобувати знання.

Наразі в нашій державі дистанційно охоплено всі категорії здобувачів освіти, серед них і діти з особливими освітніми потребами.

Умови воєнного стану вплинули на те, що всі учасники освітнього процесу переживають надмірне психологічне навантаження, а наслідком цього стають прояви апатії у школярів та перевтомлення і вигоряння у вчителів. Подвійне напруження від цих умов спостерігається в дітей з особливими освітніми потребами, бо додатково вони постійно перебувають у стані невизначеності. Тож актуальним залишається вирішення педагогами питання щодо організації якісного освітнього процесу з максимальним рівнем працездатності всіх його учасників.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових праць показав, що дослідження проблеми онлайн-освіти на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики проводяться за різними напрямками впровадження інформаційних технологій у освітній процес дітей з особливими потребами. Так у наукових доробках Г. Абрамовича, І. Захарової, В. Іванова, О. Ключевої, С. Новикова, В. Носкова, А. Полякова, Ю. Рашкевича, Д. Рупняка, В. Юзевича, та ін. описано визначення цілей використання, функції, принципи і моделі впровадження інформаційних технологій у навчання; М. Лебедова, Д. Матрос, Н. Мельникова, Д. Полевий, О. Шилова розглядали питання компетентності в галузі інформаційних і комунікаційних технологій та управління якістю інклюзивної дистанційної освіти; С. Богданов, Г. Гаврюшенко, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, Н. Найда, Н. Софій, Н. Стадненко, І. Ярмошук розкривали процес залучення осіб з особливими потребами до навчання в освітніх закладах; Н. Заєркова, А. Клімчяускайте, К. Ляшенко та ін. висвітлювали шляхи дистанційного навчання дітей в інклюзивних класах.

Зважаючи на низку наукових праць, в яких розкрито різні аспекти, підходи, методики інклюзивної дистанційної освіти, питання організації якісного навчального процесу в умовах воєнного стану для дітей з особливими освітніми потребами є нагальним і потребує додаткового розгляду.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей організації дистанційного інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні державна політика в Україні націлена на активне впровадження дистанційного навчання в освітніх закладах. Про це свідчить ухвалення низки важливих документів щодо інформатизації освітнього простору, серед них Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про Національну програму інформатизації», «Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні», «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» та ін.

Розвиток інтернет-технологій та інформаційно-комунікаційних технологій сприяв виникненню онлайн-освіти і створив умови для удосконалення різноманітного програмного забезпечення для однієї із форм навчання – дистанційної, що має чіткі характерні ознаки, принципи і певні методичні напрацювання.

Наразі маємо широкий спектр підходів до розуміння поняття «дистанційне навчання». Ми будемо спиратися на те, що дистанційне навчання є однією із форм організації навчального процесу, при якому усі або частина занять здійснюється з використанням сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій при територіальній віддаленості викладача й учнів [1; 6]. Саме дистанційна форма навчання відкриває можливості для здобувачів освіти, які пропускають школу з поважних причин (змагання, конкурси, хвороба та інше) та особливо для тих, хто за станом здоров'я навчається індивідуально, та допоможе якісно задовольнити власні потреби в здобутті освіти [2].

Підкреслимо, що в умовах воєнного стану онлайн-уроки одна із провідних форм організації освітнього процесу на тимчасово окупованих територіях та в районах проведення бойових дій. Саме тому актуальними є проблеми, пов'язані з організацією навчання різних вікових груп здобувачів освіти, з вибором інтернет-платформ для освітньої діяльності учнів, поєднанням традиційних методів навчання зі специфічними для дистанційної освіти, створення комфортних освітніх умов для задоволення потреб школярів із особливими потребами.

Онлайн-освіта для дітей з особливими освітніми потребами виступає в головній ролі, бо у цей непростий час війни вони переживають стрес і тривогу, їхні відчуття підсилені тим, що вони часто не завжди розуміють, що навколо відбувається і не завжди можуть адекватно відреагувати на військові події. До того ж діти з особливими потребами мають обмежені можливості швидкого реагування та обробки інформації з навколишнього середовища. Тому, педагогам для організації дистанційного інклюзивного навчання варто зважати на низку особливостей у роботі з такими дітьми.

У першу чергу вчителі мають перемістити фокус уваги з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану учнів, бо специфіка полягає в тому, що навчання відбувається в умовах воєнного стану, тому необхідно враховувати психологічний стан дітей, не перевантажувати, відволікати їх на конструктивну діяльність, емоційно підтримувати, адже в умовах стресу, надмірного психологічного навантаження та постійних переживань є велика потреба саме в позитивних емоціях. Тож освітянам варто зробити акцент на підтримку, а не на контроль.

Дистанційне навчання для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) можна застосовувати спираючись на чотири головні його принципи, а саме:

- принцип інтерактивності. Усі діти мають навчатися разом, в сучасних реаліях за допомогою комп'ютерно-інформаційного середовища. Дитина з ООП має продовжити контактувати з друзями, однокласниками, учителем, асистентом учителя;
- принцип диференціації. Дистанційне навчання передбачає використання можливостей кожного з учасників освітнього процесу, а тому слід застосовувати технології різнорівневого навчання;
- принцип індивідуального підходу. Обов'язково необхідно враховувати форму порушення дитини з ООП і можливості її комунікації, що сприятиме ефективності продовження навчання;
- принцип пластичності. Навчання має відбуватися в необхідному темпі учня. Якщо один учень з ООП швидко адаптувався до онлайн-уроків, може висідіти їх, то іншому буде складно адаптуватися. Не всі зможуть зрозуміти, що відбувається продовження освітнього процесу, і що на моніторі – живі люди, які його раніше бачили, яких він добре знає. Саме тому потрібно враховувати темп учня [8].

Працюючи дистанційно в інклюзивних класах, педагоги мають зважати й на те, що часто для дитини з особливими освітніми потребами відвідування уроків це стрес, а під час війни і поготів. Тому дуже важливо демонструвати власний спокій та врівноваженість – це найбільш простий спосіб допомогти заспокоїти дітям [5]. Заняття слід проводити невимушено, використовувати емоційно заряджений матеріал у вигляді онлайн-екскурсій, перегляду цікавих відеосюжетів, прослуховування пісень, що надасть можливість психологічно заспокоїти дітей і допоможе кращому його засвоєнню. Звичайно варто враховувати особливості інклюзії дітей, які присутні на заняттях.

Онлайн-уроки доречно проводити у спрощеній формі, максимально уникати різних стресових ситуацій, менше влітати в структуру уроку нового академічного матеріалу, враховувати часові межі заняття, залежно від запитів учнів та їхніх батьків.

Для нормалізації психічного стану в процесі дистанційної роботи варто добирати більше творчих завдань, що спрямовані на актуалізацію вивченого та повторення раніше засвоєного матеріалу. Важливо, щоб усі завдання були спрямовані на позитив, наприклад, якщо це література, то більше творів з позитивним сюжетом, про тварин,

природу, а якщо математика, то – нескладні нестандартні цікаві задачі з елементами відкриттів тощо.

Організовуючи навчання дітей в інклюзивних класах за дистанційною формою, варто враховувати те, що така категорія дітей є переважно візуалами, тому для кращого розуміння і сприйняття матеріалу їм необхідна візуальна підтримка. Особливо дітям з порушеннями слуху, адже вони сприймають світ очима, і все навантаження припадає на зоровий аналізатор, бо їх природньою рідною мовою є жестова мова.

Створити психологічний комфорт на заняттях допоможе спілкування. Це надасть можливість заспокоїти, відволікти дітей від тривожних новин та подій, на певний час створить відчуття мирного нормального життя, стабільності, безпеки. В інклюзивних класах комунікація в колективі є важливою для соціалізації школярів і ключовим елементом у навчанні. Коли учні в одній кімнаті, учитель може розуміти дитину через погляд, міміку обличчя, посмішку чи жест. Усе це значно складніше «прочитати» через вебкамеру. Тому доречно запропонувати школярам створити комунікативні малюнки-картки, за допомогою яких можна відповідати на запитання, висловлювати своє ставлення, а вчителю – підбадьорювати учнів.

Обов'язковими картками є: «Так», «Ні», «Привіт», «Бувай», знак питання (якщо дитина щось не зрозуміла або хоче поставити запитання), знак паузи, якщо комусь потрібна перерва під час уроку [7]. Можна використовувати різного роду емограми. Вони допоможуть розуміти настрій дитини, її емоційний стан та сприятимуть у подальшій підготовці до онлайн-заняття.

Для забезпечення дітей з особливими освітніми потребами психологічним комфортом варто використовувати синхронний і асинхронний режим навчання. Перший доречний як психологічно-підготовчий до сприйняття і усвідомлення навчального матеріалу, а другий, завдяки записам уроків та занять із можливістю їх перегляду в зручний час, використання матеріалів та ресурсів на інтерактивних освітніх платформах МОН України, сприятиме ознайомленню і засвоєнню матеріалу залежно від індивідуальних можливостей дитини її психологічного стану. Тож, ще на стадії планування дистанційного навчання важливо зрозуміти, які уроки краще записувати і монтувати на відео, а які слід проводити в живому онлайн-форматі.

Під час синхронного режиму проведення занять педагогам варто зважати й та те, що у дітей з особливими освітніми потребами під час стресу дихання стає поверхневим, відповідно за будь-якої можливості слід грати з дитиною в дихальні ігри. Для школярів з розладами аутистичного спектру необхідно більше завдань, під час виконання яких можна розминати і розтирати руки, частини тіла, бо часто у таких учнів втрачається зв'язок із тілом, особливо під час стресу. Тут у нагоді стануть такі форми як ліплення, колаж, розмальовка улюблених зображень, виготовлення поробок з ниток та тканин. Особливо добре допомагає нейрографіка. Діти з порушеннями зору, не можуть довго сидіти за онлайн-уроками й навчатися за комп'ютером. Якщо дитина тривожиться, емоційно вибухає або агресує, вона не може впоратися із собою, проконтролювати свої емоції й почуття, тому слід підбирати інші способи взаємодії.

Для навчання і заспокоєння школярів доречно, щоб педагог читав твори своїм знайомим для учнів тембром голосу, у певному ритмі, роблячи паузи, намагаючись передати емоції оповідання, вірша, прозового уривка. Ефективності у роботі додасть і покладений вірш на музику. Можна частіше слухали ще й різні варіанти пісень за поезією. Необхідно радити дітям аудіотвори, адже більшість з них вміють і люблять слухати, як їм читають, це їх розслабляє і заспокоює.

У період воєнного часу відсутня можливість провести екскурсії. Тому їх доречно замінити віртуальними екскурсіями, адже подорожуючи незнайомими місцями своєї країни чи іншими країнами є можливість познайомитися докладніше з національними та зарубіжними традиціями, культурою та побутом різних країн. З цією метою педагогам стануть у пригоді власні створені цікаві презентації або відібраний матеріал

на інтернет-ресурсах. Наприклад, діти можуть дивитися відео краєвидів тієї чи іншої країни, слухати музику чи пісні українські народні або іноземною мовою, дізнаватися про традиції народів [4]. Така діяльність надасть можливості, в першу чергу, відвернути увагу учнів від війни, а по-друге, на основі пізнавального матеріалу, збагатить їх позитивними емоціями і бажанням нових відкриттів. Звичайно готуючи такі онлайн-уроки варто зважати на особливості сприйняття інформації учнями в інклюзивних класах.

Важливу роль у дистанційному інклюзивному навчанні відіграють батьки, оскільки вони є партнерами педагогів, а в умовах воєнного стану, саме батьки стають каналом комунікації між учителем і учнем з ООП. Тому контакт з родиною вкрай важливий для організації навчання таких дітей.

Бажано, щоб батьки на заняттях знаходилися поряд з дитиною, спостерігали за нею, створювали атмосферу спокою і захисту. Якщо родина під час занять виявить певні негативні прояви у поведінці чи психічному стані дитини, вони мають звернутися до вчителя та асистента вчителя для корегування подальшого навчального навантаження. Також батьки допоможуть своїм дітям призвичаїтися до незвичного режиму дня, контролювати емоційний стан, позитивно впливати на рівень тривожності та емоційних спалахів. По суті, тільки в своїй єдності батьки-учитель-асистент учителя можуть створити максимально комфортне дистанційне інклюзивне навчання.

Висновки. В умовах воєнного стану дистанційне навчання в закладах загальної середньої освіти стало надзвичайно важливим, а для деяких здобувачів освіти єдиним засобом отримання знань. Затребуваним воно є й у роботі в інклюзивних класах, де має бути зроблено акцент на зміщенні фокусу уваги з академічних успіхів дітей на підтримку та нормалізацію їх психічного стану.

Для дітей з особливими освітніми потребами варто використовувати синхронний і асинхронний режим навчання. Під час першого доцільно добирати більше творчих завдань, що спрямовані на актуалізацію вивченого, повторення раніше засвоєного матеріалу. Важливе використання дихальних вправ, адже в таких дітей під час стресу дихання стає поверхневим. Для школярів з розладами аутистичного спектру необхідна добірка таких завдань, під час виконання яких вони розминають і розтирають руки, частини тіла.

Важливу роль у створенні ефективного дистанційного інклюзивного простору в умовах воєнного стану відіграють батьки, вони разом з педагогами надають емоційну підтримку, позбавляють відчуття надмірного психологічного навантаження, допомагають відчувати свої успіхи.

Перспективними для подальших наукових розвідок у цьому напрямі є дослідження особливостей створення дистанційного інклюзивного простору для учнів старших класів, які мають порушення інтелектуального розвитку, з використанням інформаційно-комунікативних технологій; розробка дистанційних корекційно-розвивальних занять з розвитку мовлення, корекції мовлення, корекції розвитку та складанням відновлювальних методик для поствоєнних інклюзивних класів.

Список використаних джерел:

1. Зозуля С. В. Дистанційне навчання. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2010. № 3. С. 25–28.
2. Ковальська К. Р. Дистанційне навчання як перспективна форма розвитку предметно-орієнтованих професійних компетентностей учителів. URL: [file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/admin,+09krktci%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/admin,+09krktci%20(1).pdf)
3. Кузьменко Ю. В. Правнича освіта в Україні в умовах модернізації вищої школи. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 62. С. 6–11.
4. Лайфхаки з дистанційного навчання: Інклюзія. URL: <https://osvitoria.media/experience/lajfhaky-z-dystantsijnogo-navchannya-inklyuziya/>
5. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1025729-22#Text>

6. Морзе Н. В. Методика викладання інформатики. Київ: Навчальна книга, 2004. 230 с.
7. Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації. URL: <https://uied.org.ua/praktychni-rekomendacziyi-yak-zrobyty-onlajn-uroky-inklyuzyvnyym/>
8. Як поєднати дистанційне навчання з інклюзивним. URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyym/>

References:

1. Zozulia, S. V. (2010). Dystantsiine navchannia [Distance learning]. *Kompiuter v shkoli ta simi*, 3, 25–28 [in Ukrainian].
2. Kovalska, K. R. Dystantsiine navchannia yak perspektyvna forma rozvytku predmetno-orientovanykh profesiinykh kompetentnostei uchyteliv [Distance learning as a promising form of development of subject-oriented professional competences of teachers]. Retrieved from [file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/admin,+09krktci%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/%D0%AE%D0%BB%D0%B8%D1%8F/Downloads/admin,+09krktci%20(1).pdf) [in Ukrainian].
3. Kuzmenko, Yu. V. (2019). Pravnycha osvita v Ukraini v umovakh modernizatsii vyshchoi shkoly [Legal education in Ukraine in the conditions of modernization of higher education]. *Zhurnal skhidnoevropeiskoho prava*, 62, 6–11 [in Ukrainian].
4. Laifkhaky z dystantsiinoho navchannia: inkluziia [Distance learning life hacks: inclusion]. Retrieved from <https://osvitoria.media/experience/lajfhaky-z-dystantsijnogo-navchannya-inklyuziya/> [in Ukrainian].
5. Metodychni rekomendatsii shchodo orhanizatsii osvitnoho protsesu ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy u 2022/2023 navchalnomu rotsi [Methodological recommendations regarding the organization of the educational process of children with special educational needs in the 2022/2023 academic year]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1025729-22#Text> [in Ukrainian].
6. Morze, N. V. (2004). *Metodyka vykladannia informatyky* [Methodology of teaching Informatics]. Kyiv: Navchalna knyha [in Ukrainian].
7. Yak zrobyty onlajn-uroky inkluzyvnyymy: praktychni rekomendatsii [How to make online lessons inclusive: practical recommendations]. Retrieved from <https://uied.org.ua/praktychni-rekomendacziyi-yak-zrobyty-onlajn-uroky-inklyuzyvnyym/> [in Ukrainian].
8. Yak poiednaty dystantsiine navchannia z inkluzyvnyym [How to combine distance learning with inclusive]. Retrieved from <https://nus.org.ua/articles/yak-poyednaty-dystantsijne-navchannya-z-inklyuzyvnyym/> [in Ukrainian].

Shchetyna T. P.,

orcid.org/0000-0001-8615-7620

Kolosovska N. V.,

orcid.org/0000-0002-5024-9328

PECULIARITIES OF THE ORGANIZATION

OF DISTANCE INCLUSIVE EDUCATION IN THE CONDITIONS OF MARTIAL LAW

The article outlines issues related to the organization of distance learning in inclusive classes of a general secondary education institution under martial law. Emphasis is also placed on ensuring the educational process during the war for children with special educational needs. In particular, it is highlighted the importance of shifting the focus of attention from academic success to the support and normalization of the mental state of pupils, the need to take into account the psychological state of such children. Attention is focused on the expediency of not overloading schoolchildren in inclusive classes, but distracting them for constructive activities, emotional support, because in conditions of stress, excessive psychological load, there is a great need for positive emotions.

It is pointed out the importance of the fact that in inclusive classes, communication in the team is important for the socialization of schoolchildren. Therefore, it is necessary to introduce more elements of communication into the structure of classes, because during it you can calm down, distract children from disturbing news and events, which for a certain time will give a feeling of a peaceful normal life, stability and a sense of security and psychological comfort the child.

It was determined that children with special educational needs currently have a great need for emotions. Therefore, it is appropriate for teachers to shift their attention to supporting and normalizing the mental state of pupils, because the specifics are that learning takes place during the war, so it is necessary to take into account the mental state of children, not to overload them with new knowledge, distract them from creative activities, select such tasks that emotionally support, because in conditions of stress, excessive psychological stress and constant worries, it is difficult for a schoolchild to concentrate only on acquiring knowledge.

Aspects of remote work in which it is worth choosing more tasks aimed at actualizing the studied, repetition of previously learned material are revealed.

Attention is focused on the fact that parents play an important role in remote inclusive education under martial law, they, together with teachers, provide emotional support and relieve the feeling of excessive psychological stress.

Key words: distance education, inclusive education, martial law, approaches, online lessons, quality of education, information technologies, psychological comfort.

Дата находження статті 03.11.2022 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Кузьменко Н.М.